

Pravopolitični in nomotehnični problemi Avtentične razlage

dr. Albin Igličar¹

1. Pojemovni vidik

Med tremi skupinami razlagalcev (vsak pravni subjekt, doktrina, državni organi) gre posebno mesto razlagi splošnih pravnih aktov, ki jo dajejo oblastni organi.

197

Oblastni organi dajejo v osnovi tri vrste razlage. Zakonodajalec lahko poda sam razlago zakona, ki ga je sprejel. Ta razlaga ima enako veljavo kot sam zakon². Takšna razlaga ima splošno veljavo (Pavčnik, 2007: 482), enako kot druga vrsta razlage, ki jo dajejo od zakonodajalca pooblašteni organi, zlasti izvršilni in upravni organi t. j. vlada in posamezna ministrstva (Miličič, 2003: 355). Tretja vrsta obvezne razlage, ki pa velja za vsak posamični primer in jo dajejo oblastni organi, je razlaga sodišč in upravnih organov v procesu ustvarjalne uporabe pravnih pravil³. V teoriji pogosto zasledimo misel, da je prav razlaga osnovno orodje sodnika pri uveljavljanju njegove vloge v demokraciji (Barak, 2006: 124).

¹ Profesor na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.

² Interpretatio authentica per modum legis exhibita eandem vim habet ac lex ipsa (Romac 1988: 336)

³ t. i. kazuistična razlaga pravnih pravil

2. Zgodovinski vidik

DR. ALBIN IGLIČAR

198 Avtentična razlaga zakonov je poznana v evropskem kontinentalnem pravnem sistemu, čeprav jo na operativni ravni ne uvajajo vse ureditve znotraj tega sistema. Uveljavitev avtentične razlage je odvisna od zgodovinskega razvoja posamezne globalne družbe, njene politične ureditve ter pravne in splošne družbene kulture. Naslanjajoč se na rimskopravno tradicijo je na primer to razlago iz srednjeveškega obdobja uveljavilo tudi sodobno cerkveno (kanonsko) pravo rimokatoliške cerkve⁴. Le-to predvideva možnost avtentične razlage v smislu pojasnjevanja nedvoumnih zakonskih izrazov z možnostjo retroaktivnega učinkovanja, medtem ko ob dvoumnem zakonu ali celo ob oženju ali širjenju njegovega pomena avtentična razlaga nima retroaktivnega učinka.

Zgodovinsko razvojno gledano, je avtentična razlaga pridobila na pomenu v času velikih kodifikacij v devetnajstem stoletju ob prevladi pravnega dogmatizma in t. i. eksegetične šole. V Franciji in nekaterih drugih državah evropskega kontinenta so se oblikovale celo posebne komisije⁵, na katere je bilo treba obvezno nasloviti zahtevek za razlago nejasnih zakonskih določb, da bi se tako preprečilo sodnikom in drugim uporabnikom zakonov, da bi s svojo razlago »izdali« voljo zakonodajalca (Visković, 2001: 246). Zato neposredno po francoski revoluciji sodniki tako rekoč niso smeli razlagati zakonov, ampak so v spornih primerih prepuščali razlago zakonodajnemu telesu (Auersperger, 2006:68).

⁴ Zakonik cerkvenega prava, kanon 16, par. 2 opredeljuje avtentično razlago (interpretatio authentica) takole: »Verodostojna razlaga, izdana v obliki zakona, ima isto veljavo kakor zakon sam in se mora razglasiti; če nedvoumne besede zakona le pojasnjuje, velja za nazaj; če pa zakon oži, razširja ali če dvoumen zakon razlaga, ne učinkuje za nazaj.«

⁵ V Franciji »refere legislatif«

Avtentična razlaga je torej potencirala položaj sodnika kot zgolj t.i. subsumpcijskega avtomata, ki mora zakonsko normo mehanično uporabiti na posamični življenjski primer. Takšen strogo pozitivistični pristop, ki je dominiral v devetnajstem stoletju sodniku, preprečuje samostojno razlaganje zakonske norme. Kadar zakonska norma ni jasna mora – glede na takratno prevladujoče pravno naziranje – za pojasnilo zaprositi zakonodajalca, saj nikakor ne sme sam vnašati v zakonsko določilo kakršnekoli lastne misli oziroma razlage. Tako je omejeval sodnika tudi Občni državljanski zakonik iz 1811 leta⁶. Avtentična razlaga se je torej uporabljala kot svojevrstno sredstvo discipliniranja sodstva in upravnih uradnikov. S takšno mehanično oziroma zgolj izvedbeno vlogo sodnika se je njegova ustvarjalnost želela reducirati na minimum.

3. Pravnopolitični vidik

Avtentična razlaga uveljavljala predvsem v avtokratičnih političnih sistemih ter v evropskem kontinentalnem pravnem sistemu neposredno po t.i. boržuazno-demokratskih revolucijah, ne pa v anglosaksonskem pravnem območju. Tako so v Veliki Britaniji kljub principu o supremaciji parlamenta končni pomen zakonom dajali sodni precedensi (McLeod, 2005: 224). Kasnejši razvoj pa je tudi v kontinentalnem pravu vodil v smer vedno večje samostojnosti sodnika in k vedno manjšemu pomenu avtentične razlage zakonodajalca.

Avtentična razlaga je izrazito kompatibilna zopet s konceptom enotnosti oblasti oziroma skupščinske vladavine. Posebej v socialističnem političnem sistemu je ob ideologiji o predstavniškem telesu oziroma skupščini kot najvišjem organu državne oblasti zmanjšana moč sodne veje oblasti in s tem tudi možnost ustvarjalnosti pri uporabi zakonskih norm. Stroga vezanost sodnika (in upravnih uradnikov) na interese vladajočega delavskega razreda, (v interpretaciji političnih predstavnikov tega razreda in pod njihovim odločilnim vplivom pri zakonski institucionalizaciji teh interesov), je ob nedorečenih zakonskih normah predvidevala njihovo razlago predvsem s strani samega zakonodajalca. S tem sta bila zmanjšana vloga in pomen sodišč med državnimi organi.

Z uveljavitvijo načela o delitvi oblasti oziroma principa t. i. zavor in ravnovesij pa obvezna razlaga zakonskih norm gre organom, ki sodelujejo v procesu uporabe splošnih pravnih norm, zlasti sodiščem in upravnim organom. V sistemu delitve oblasti se razvije »zavest, da so sodišča tista, ki imajo končno besedo o tem, kaj pomeni posamezna zakonska določba...« (Auersperger, 2006: 99). Zato je za sodobne demokracije – glede

⁶ Par. 8 ODZ (ABGB): »Le zakonodajalec ima oblast, da razlaga zakon na obče obvezen način.«

avtentične razlage – razumljiv stavek iz Blackovega pravnega slovarja, da avtentične razlage «...skrben svetovalec danes ne bi priporočal nobeni vladi.»⁷ Z avtentično razlago zakonodajalec v nekem smislu popravlja svoje napake oziroma dopolnjuje slaba zakonska besedila ter tako rekoč zlorablja svoj položaj. V visoko razvitem pravnem sistemu bi potemtakem morala biti avtentična razlaga neznana, saj bi morali iz zakonodajnega postopka iziti dorečeni in jasni zakoni. Kasnejše zakonodajalčeve (avtentične oz. verodostojne) razlage z retroaktivno veljavnostjo v takšnem sistemu niso potrebne.

Za naslednjo spremembo Poslovnika Državnega zbora pa bi sploh kazalo razmisliti, ali ne bi postopek za sprejem avtentične razlage zakona enostavno spustili iz poslovnika. Odgovor na vprašanje, ali je treba avtentično razlago urejati (institucionalizirati) v parlamentarnem poslovniku, je torej prej negativen kot pozitiven. Opuščitev tega instituta bi povečala primerljivost slovenskih določb parlamentarnega poslovnika z določbami poslovnikov t. i. tradicionalnih demokracij. Če bi se pojavila resnična potreba po avtentični razlagi pa naj bi takšen interpretativni zakon Državni zbor sprejel po rednem zakonodajnem postopku. Čeprav je tudi odgovor na vprašanje, ali je bila avtentična razlaga v praksi slovenskega zakonodajalca kdaj zlorabljena, negativen, je po drugi strani tudi očitno, da je odgovor na vprašanje, ali je avtentična razlaga odvisna od narave političnega sistema, njegove nagnjenosti k demokraciji oziroma avtokraciji, pozitiven. To pa postavlja avtentično razlago v izrazito odvisnost od politične in pravne kulture določene globalne družbe.

4. Poslovniški vidik

V poslovnikih nemškega, avstrijskega, britanskega, italijanskega pa tudi poljskega, češkega, madžarskega in še številnih drugih predstavniških teles, pri reguliranju njihovih zakonodajnih funkcij in zakonodajnega postopka, ne srečamo izrecnih določb o postopku za sprejem avtentične razlage. Omenjeni sistemi sicer poznajo institut avtentične razlage, nimajo pa predvidenega posebnega postopka za sprejem takšne razlage v zakonodajnem oziroma predstavniškem telesu. Specialne določbe o postopku sprejemanja avtentične razlage pa srečamo v poslovnikih držav, nastalih po razpadu Jugoslavije.

⁷ Poslovník hrvatskoga Sabora, čl. 171 – 173: »Vjerodostojno tumačenje zakona«

Posebne določbe v okviru poslovnih norm tako vsebuje poslovnik hrvaškega Sabora⁸, makedonskega Sobranja⁹ srbske Narodne skupščine¹⁰ in tudi Poslovnik Državnega zbora Republike Slovenije, medtem ko za Bosno in Hercegovino srečamo pojasnilo, da je postopek za sprejem avtentične razlage enak zakonodajnemu postopku¹¹.

V veljavnem Poslovniku Državnega zbora Republike Slovenije¹² je določeno, da kadar kakšna norma v zakonu ni zadosti jasna, lahko vsak predlagatelj zakona¹³ predlaga, naj Državni zbor sprejme avtentično razlago nejasnega člena oziroma norme v zakonu. Interpretacija, ki jo poda organ, ki je normo sprejel, spada seveda med kategorijo obveznih razlag, ki pa ima še dodatno naravo avtentične razlage.

Prejšnji poslovniki so za razlago zakona, ki jo sprejme zakonodajni organ uporabljali izraz "obvezna" razlaga zakona¹⁴, vendar ker je obvezna pravzaprav vsaka razlaga, ki jo v procesu uporabljanja prava poda državni organ, je za primer, ko zakon tolmači sam zakonodajalec, bolj točni termin "avtentična" razlaga, ki je seveda tudi obvezna. Posebne avtentične razlage pa je v njeni posebni moči, saj postane sestavni del zakona in velja od dneva, ko je začel veljati zakon, h kateremu je bila sprejeta avtentična razlaga. Vendar avtentična razlaga nima povratnega učinka na pravnomočno rešene zadeve in ne učinkuje retroaktivno, če bi sprejeta razlaga posegala v pridobljene pravice. V dobrem pravnem sistemu naj bi bilo avtentičnih razlag zakonov čim manj, vendar se jim v določenih primerih ob nejasnih zakonih oziroma ob dvoumih zakonskih določbah ni mogoče izogniti. Seveda pa avtentične razlage zakonodajalec ne sme zlorabljati in se zatekati k avtentični razlagi, ko bi bilo treba sprejeti spremembe oziroma dopolnitve zakona.

5. Metodični vidik

Pri avtentični interpretaciji bo zakonodajalec posegel predvsem po namenski (teleološki) razlagi, v tesni navezavi z zgodovinsko razlago. Argumenti teh dveh vrst interpretacije imajo pri avtentični razlagi prednost pred jezikovno, logično in sistematično razlago.

⁸ Čl. 181, 182

⁹ Čl. 158 - 165

¹⁰ <http://www.parlament.ba/hrvindex.php>

¹¹ Poslovnik Državnega zbora, Ur. l. RS 35/02, Postopek za sprejem avtentične razlage zakona, čl. 149 - 152

¹² To so : vlada, vsak poslanec, Državni svet in 5 000 volilcev

¹³ Npr. Poslovnik Državnega zbora iz leta 1993 (Ur. l. RS 40/93); Postopek za obvezno razlago zakona, čl. 208 - 212

¹⁴ S tega vidika so zlasti pomembne poslovniške zahteve, da »Uvod obsega: oceno stanja in razloge za sprejem zakona, cilje, načela in poglavitne rešitve predloga zakona...posledice, ki jih bo imel sprejem zakona.« (115/2 člen Poslovnika Državnega zbora (Ur. l. RS 35/02)

Namen zakonodajalca namreč najlaže ugotovi zakonodajalec sam. To velja še posebej, kadar daje avtentično razlago zakona isti sestav zakonodajnega telesa, kot je zakon (h kateremu se sprejema avtentična razlaga) sprejel. Tedaj namreč pride do izraza »volja aktualnega zakonodajalca«, medtem ko je »volja zgodovinskega zakonodajalca« (Pavčnik, 2007: 527) bolj v ospredju pri t. i. objektivistično-dinamični razlagi, ki jo podaja drug sestav zakonodajnega telesa, ki je drugačen od tistega, ki je zakon sprejel.

Objektivni namen zakona je opredeljen z interesi, vrednotami, politiko, ki je vodila zakonodajalca ter funkcijo, ki jo ima pravo v demokraciji (Barak, 2006: 138). Zato je za pošteno avtentično razlago treba upoštevati vsa gradiva in pripravljalne študije ter razpravo članov zakonodajnega telesa ob sprejemanju zakona, h kateremu se daje avtentična razlaga. V tej povezavi je – z vidika zakonodajnega postopka v slovenskem Državnem zboru – zlasti pomemben Uvod k predlogu zakona, kot obvezna sestavina okziškega predloga¹⁵. Seveda ne sme avtentična razlaga ob ugotavljanju namena oziroma volje zakonodajalca zaiti v samovoljno tolmačenje, saj mora biti tudi njeno izhodišče zakonsko besedilo oziroma jezik zakona. V tem okviru je mogoče upoštevati socialne in kulturne okoliščine, ki so botrovale sprejemu zakona.

6. Nomotehnični vidik

Predlog za sprejem avtentične razlage mora vsebovati naslov zakona, opredelitev člena, za katerega je predlagana avtentična razlaga, razloge zanjo in predlog besedila avtentične razlage. V postopek za sprejema avtentične razlage se vključi najprej matično delovno telo, ki pridobi tudi mnenje zakonodajno-pravne službe. Delovno telo, ki je kot matično obravnavalo zakon, h kateremu je predlagana avtentična razlaga sprva prouči ustreznosti člen ter obravnava vprašanje, če je sploh potrebno zanj sprejeti avtentično razlago. Ob pozitivnem odgovoru na to vprašanje nato delovno telo obravnava še podani predlog besedila avtentične razlage. K temu besedilu lahko matično delovno telo predlaga tudi amandmaje.

¹⁵ Število avtentičnih razlag v mandatnem obdobju 2000 – 2004:

2001.....	0
2002.....	0
2003.....	1
2004.....	2
2005.....	0
2006.....	3

Sestavine predloga avtentične razlage so:

1. Naslov zakona
2. Navedba člena za katerega se predlaga avtentična razlaga
3. Razlogi za avtentično razlago
4. Predlog besedila avtentične razlage

Državni zbor na isti seji razpravlja in glasuje o predlogu za sprejema avtentične razlage in o samem besedilu avtentične razlage. Zakonodajno telo se na plenarni seji lahko odloči tudi, da je potrebna avtentična razlaga, vendar ne sprejme njenega besedila. V takšnem primeru zadolži ustrezno matično delovno telo, da ob pomoči zakonodajno-pravne službe, pripravi nov predlog besedila avtentične razlage.

Določen člen zakona je mogoče v obliki avtentične razlage tolmačiti le enkrat, saj te razlage potem ni moče ponovno spremeniti. Za sprejem avtentične razlage je potrebna enaka večina glasov poslancev kot je določena za sprejem zakona, h kateremu je podana avtentična razlaga. Sprejeta avtentična razlaga postane sestavina zakona, zato je treba to razlago objaviti v uradnem glasilu.

7. Kvantitativni vidik

Slovenski Državni zbor v minulem mandatnem obdobju (2000 – 2004) ni pretiraval z avtentičnimi razlagami, saj so bile sprejete le tri¹⁶, medtem ko je v mandatnem obdobju 1992 – 1996 sprejel 6, v mandatnem obdobju 1996 – 2000 pa 5 avtentičnih (obveznih) razlag¹⁷. Med omenjenimi prvimi tremi avtentičnimi razlagami so le-te zadevale obligacijski zakonik¹⁸, zakon o medijih¹⁹ ter Zakon o investicijskih družbah in družbah za upravljanje²⁰. V letu 2005 Državni zbor ni sprejel nobene avtentične razlage, v letu 2006 pa so bile sprejete spet 3 avtentične razlage²¹.

¹⁶ Državni zbor Republike Slovenije 1992 – 2002, Ljubljana, str. 225

¹⁷ Npr. avtentična razlaga 195. čl. Obligacijskega zakonika: »Za neutemeljeno plačilo se šteje tudi plačilo na podlagi pravnomočne sodne odločbe, ki je bila kasneje spremenjena ali odpravljena.«

¹⁸ Avtentična razlaga prvega in tretjega odstavka 84. člena Zakona o medijih

¹⁹ Avtentična razlaga prvega odstavka 137. člena Zakona o investicijskih skladih in družbah za upravljanje: »Kot posli za račun vzajemnega sklada iz prvega odstavka 137. člena Zakona o investicijskih skladih in družbah za upravljanje se štejejo posli, katerih predmet je premoženje vzajemnega sklada.«

²⁰ Poročilo o delu Državnega zbora v obdobju 2004 – 2008, prvo in drugo leto mandata (oktober 2004 – december 2006)

²¹ Na primer Predlog za avtentično razlago besedila 33. čl. Zakona o vrtcih, april 2006, ki ga je Državnemu zboru RS v obravnavo predložil Državni svet RS.

Avtentično razlago je mogoče tudi zlorabiti, kadar bi z njo nadomeščali potrebne spremembe oziroma dopolnitve kakšnega zakona. V praksi se večkrat dogaja, da želi predlagatelj uporabiti enostavnejši enofazni postopek za sprejem avtentične razlage, namesto rednega trofaznega zakonodajnega postopka²². Namen instituta avtentične razlage je presežen oziroma zlorabljen, če se z avtentično razlago nadomešča redni zakonodajni postopek.

V delu slovenskega Državnega zbora – kot že omenjeno – do sedaj zlorab postopka avtentične razlage ni bilo, zato kaže takšen izrazito restriktivni pristop do avtentične razlage zasledovati tudi v bodoče. Zlorabam zakonodajnega postopka se namreč do sedaj slovenski zakonodajalec ni izognil. V mandatnem obdobju 200 – 2004 je namreč sprejel veliko več zakonov po izjemnem (nujnim in skrajšanim) postopku kot po rednem zakonodajnem postopku²³:

V omenjenem časovnem obdobjih se je torej zgodila svojska zloraba zakonodajnega postopka, saj so se preširoko razlagali razlogi za dopustno uporabo nujnih in skrajšanih postopkov, kar ima za posledico slabe zakone, ki niso dorečeni in jih je zato treba hitro spreminjati in dopolnjevati. Takšna usoda ni doletela avtentične razlage, saj je bil Državni zbor glede sprejemanja avtentičnih razlag ustrezno zadržan..

Pri tem je kar dosledno upošteval tudi usmeritev, da je ob subjektivnih namenih zakonodajalca, vedno upošteval objektivne cilje pravnega sistema («the intention of the system»; Barak 2006: 141), izhajajoč predvsem iz ustavnih načel in kriterijev. Zato je ob »volji zakonodajalca« kot predstavnika ljudstva, potrebno ob teleološki razlagi imeti pred očmi še načela o delitvi oblasti, neodvisnosti sodstva ter pravne države z njeno bistveno sestavino, podano skozi človekove (ustavne) pravice. Zato je omenjena razlaga večkrat poimenovana kot funkcionalna razlaga. Takšna naravnost je še posebej nujna, kadar daje razlago ustvarjalec splošnega pravnega akta, torej ko le-ta sprejema avtentično razlago.

²² Podatkovne zbirke Državnega zbora Republike Slovenije:

redni postopek.....148
nujni (hitri) postopek..... 188
skrajšani posotpek.....100
ratifikacije.....243

²³ Zakon o dohodnini – Zdoh -1, Ur. l. RS 54/04

8. Kazuistični vidik

Predlogi za sprejem avtentične razlage, s katero bi se dejansko uvajala nova pravna pravila so kar pogosti. Tako so na primer poslanske skupine koncem leta 2005 vložile kar dva predloga za sprejem avtentične razlage 3. in 5. točke drugega odstavka 57. člena Zakona o dohodnini²⁴, smiselno enak predlog pa je podala tudi interesna skupina lokalnih interesov v Državnem svetu. Želja predlagateljev je bila, da bi se z obvezno razlago izenačilo pogoje kmetovanja oziroma pridelave hmelja in sadja s pridelavo grozdja in oliv. Teh dveh vrst kmetijske pridelave, kadar je namenjena prodaji, namreč veljavni zakon ni uvrstil med osnovno kmetijsko dejavnost²⁵. Predlagana rešitev v predlogu avtentične razlage²⁶ pa naj bi pomenila izenačitev pogojev kmetovanja tudi za pridelovalce grozdja in oliv, saj bi se tudi ta pridelava – pod določenimi pogoji – štela za osnovno kmetijsko dejavnost.

Odbor za finance in monetarno politiko Državnega zbora predloga za sprejem avtentične razlage ni sprejel²⁷. Pri tem se je oprl na mnenja Zakonodajno-pravne službe Državnega zbora, ki je v svojem mnenju navedla, da je obrazložitev v predlogu za sprejem avtentične razlage v nasprotju z namenom avtentične razlage. Le- ta je utemeljena le v primeru nejasnih zakonskih določb, medtem ko so v opisanem primeru zakonske določbe jasne, razlogi predlagateljev avtentične razlage pa so bili povsem vsebinske narave, saj niso oporekali jasnosti zakonske določbe, temveč so jo želeli spremeniti.

Nejasnost nastane na primer pri računanju 60 dnevnega roka z vložitev ustavne pritožbe ob določbah Zakona o ustavnem sodišču, ki zahteva, da je mogoče ustavno pritožbo vložiti šele, ko so izčrpana vsa pravna sredstva, kjer pri izrednih pravnih sredstvih ni mogoče nedvoumno odgovoriti ali so med njimi šteta tudi sredstva, ki jih ne more neposredno vložiti prizadeti subjekt, ampak je le-ta zgolj pobudnik za vložitev takšnega sredstva, ki ga sicer lahko vloži le pristojni državni organ (npr. zahteva za varstvo zakonitosti, ki jo lahko vloži državni tožilec na pobudo fizične osebe). Takšno nejasnost seveda lahko najprej odpravi ustaljena sodna praksa in šele potem morebitna avtentična razlaga.

²⁴ 57/2 čl. Doh - 1: » Kot osnovna kmetijska dejavnost se šteje kmetijska pridelava, ki je v celoti ali pretežno vezana na uporabo kmetijskih zemljišč, vodenih v zemljiškem katastru dejanske rabe kmetijskih zemljišč, in vključuje: 1) pridelavo žit in drugih poljščin, vključno s pridelavo vrtnin v njivskem kolobarju, 2) pridelavo hmelja, 3) pridelavo grozdja in proizvodnjo vina iz lastnega pridelka, razen proizvodnje vina za prodajo, 4) pridelavo sadja, 5) pridelavo oljk in oljčnega olja iz lastnega pridelka, razen proizvodnje oljčnega olja za prodajo, 6) rejo govedi, ovac, koz, oslov, mul in mezgov, 7) prirajo mleka, rejo prašičev, perutnine, nojev in jelenjadi na pretežno lastni krmii.«

²⁵ Predlog avtentične razlage 3. in 5. točke drugega odstavka 57. člena Zakona o dohodnini: » Za kmeta vinarja in kmeta oljarja se tudi proizvodnja vina oziroma oljčnega olja za prodajo šteje kot osnovna kmetijska dejavnost....«

²⁶ Poročevalec Državnega zbora RS 32 (21), str. 37 -41

²⁷ 51 in 52. čl. Zakona o Ustavnem sodišču, Ur. l. RS 15/94

Citirana literatura in pravni viri

1. AUERSPERGER MATIČ ANDREJ (2006): Načelo pravne države v sodnih postopkih: od sodne prakse do precedensa, *Pravnik*, letnik 62, št. 1-3, str. 63 – 105, Ljubljana
2. BARAK AHARON (2006): *The Judge in a Democracy*, Princeton University Press, Princeton and Oxford
3. Black's Law Dictionary (1999), Seventh edition, West group, St Paul, Min.
4. HAUSMANINGER HERBERT (2002): *Avstrijski pravni sistem*, Cankarjeva založba, Ljubljana
5. MILIČIĆ VJEKOSLAV (2003): *Opća teorija prava i države*, Zagreb
6. PAVČNIK MARIJAN (2007): *Teorija prava*, Cankarjeva založba, Ljubljana
7. PAVČNIK M., CERAR M., NOVAK A. (2006): *Uvod v pravoznanstvo*, Založba Uradni list, Ljubljana
8. *Podatkovne zbirke Državnega zbora Republike Slovenije*, Ljubljana
9. *Poročevalec Državnega zbora RS*, št. 32, letnik 21, Ljubljana
10. *Poročilo o delu Državnega zbora v obdobju 2004 – 2008*, prvo leto mandata (oktober 2004 – december 2005), Ljubljana
11. ROMAC ANTE (1988): *Florilegij latinskih izreka*, Minerva, Zagreb
12. VISKOVIĆ NIKOLA (2001): *Teorija države i prava*, Birotehnika, Zagreb
13. MCLEOD THOMAS IAN (2005): *Legal method* Palgrave Macmillan, London
14. Avtentična razlaga 195. čl. Obligacijskega zakonika, *Ur. l. RS* 32/04
15. Avtentična razlaga 137. čl. Zakona o investicijskih skladih in družbah za upravljanje, *Ur. l. RS* 32/04
16. Avtentična razlaga 84. čl. Zakona o medijih, *Ur. l. RS* 62/03
17. Poslovnik Državnega zbora Republike Slovenije, *Ur. l. RS* 35/02
18. Poslovnik Državnega zbora Republike Slovenije, *Ur. l.* 40/93
19. Zakon o ustavnem sodišču, *Ur. l. RS* 15/94
20. Zakon o dohodnini (Zdoh 1), *Ur. l. RS* 54/04
21. *Zakonik cerkvenega prava (Codex iuris canonici)*, Ljubljana 1999